

- сприйняття себе як «маленького гвинтика» держави до самодостатньої особистості, повноцінного члена суспільства з критичним мисленням;
- комплексу меншовартості або зверхності до адекватної самооцінки особистості;
- конформістської поведінки (пасивного сприйняття існуючого порядку) до асертивної поведінки (здатності відстоювати свою позицію);
- зневаги до себе, задоволення тільки фізіологічних потреб до самоповаги, самовдосконалення, задоволення й духовних потреб.

Отже, держава, побудована на психологічних закономірностях біхевіоризму, за допомогою засобів права контролює та детерміналізує належну для неї поведінку людини.

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

Олена Сергієні

професор кафедри
психології та педагогіки,
доктор медичних наук, професор

Ольга Горіна

доцент кафедри
психології та педагогіки,
кандидат педагогічних наук

Анастасія Завадська

старший викладач кафедри
психології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ СТАВЛЕННЯ ЖІНОК ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В реаліях трирічного збройного протистояння між Україною та росією, що супроводжується тимчасовою окупацією українських земель, нищенням критичної інфраструктури та зниженням мобілізаційних можливостей оборонних сил, особливої значущості набувають дослідження персонально-психологічних та суспільних чинників, що визначають позицію жінок не медичного профілю щодо проходження військової служби у структурах

Збройних Сил України (ЗСУ).

Посилення ролі представниць жіночої статі у лавах ЗСУ та їхнє безпосереднє залучення до виконання бойових завдань вказують на необхідність глибшого осмислення особливостей їхнього сприйняття військової професії. Комплексного аналізу потребують суспільні, культурологічні та індивідуально-психологічні складові цього феномену, оскільки інтеграція жінок до військової сфери істотно впливає на трансформацію соціальних цінностей та подолання гендерних стереотипів.

Злободенність тематики зумовлюється також потребою формування дієвої державної стратегії забезпечення гендерного паритету у військовій галузі. Існування гендерно зумовлених перешкод, вплив консервативних упереджень, рівень громадської підтримки та інші фактори формують колективне уявлення про військову службу серед жіноцтва і можуть позначатися на їхньому рішенні долучитися до лав ЗСУ.

Військові обставини вимагають високого ступеня психологічної готовності та фахової мотивації жінок до несення військової служби. Розуміння індивідуально-психологічних і соціальних факторів, які сприяють або, навпаки, ускладнюють процес інтеграції представниць жіночої статі до військових структур, дозволить оптимізувати умови їхньої служби, посилити адаптаційні можливості та результативність виконання посадових обов'язків, а також гарантувати їхню гендерну рівноправність у цій сфері.

Вагомим аспектом формування ставлення жінок до військової служби є вплив суспільних стереотипів та гендерних уявлень. Соціум часто конструює образ військової служби як сфери, що асоціюється з маскуліністю, фізичною витривалістю і небезпекою. Упередження щодо гендерних ролей можуть породжувати у жінок відчуття невпевненості у власній здатності ефективно виконувати військові функції. Водночас підтримка принципів гендерної рівності, популяризація успішних прикладів інтеграції жінок у військову сферу та визнання їхніх досягнень можуть стимулювати формування схвального ставлення до військової служби серед жіночої аудиторії. Жінки, які отримують схвалення від близьких, друзів та колег, виявляють більшу схильність до ухвалення позитивних рішень стосовно участі у військовій службі [3].

Психологічні аспекти соціально-психологічних чинників відіграють ключову роль у визначенні ставлення жінок до військової служби. Важливими факторами, що впливають на сприйняття жінками професії військовослужбовця, є також мотиви долучення до військової служби, зокрема прагнення до самореалізації, бажання захищати батьківщину або здобути суспільне визнання [2].

Для проведення емпіричного вивчення ставлення жінок до участі у військовій службі були застосовані релевантні психодіагностичні інструменти: шкала самооцінки Розенберга, що дозволяє визначити загальний рівень самоповаги та впевненості особистості у власних можливостях;

методика соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері Потьомкіної, яка дає змогу оцінити домінуючі мотиваційні пріоритети респонденток та їхній потенційний вплив на готовність до військової служби; тест тривожності Спілбергера-Ханіна, що дозволяє виміряти два основні компоненти тривожності: реактивну (ситуативну) тривожність, яка виникає як реакція на стресові ситуації, та особистісну тривожність, що є сталою характеристикою особистості і визначає загальну схильність до тривожних переживань; методика Сандри Бем, яка допомагає ідентифікувати гендерний тип за параметрами маскулінності, фемінінності, андрогінності та невизначеного гендеру.

Дані дослідження за шкалою Розенберга свідчать, що більше половини опитаних жінок (54 %) демонструють середній рівень самооцінки. Це означає, що переважна частина респонденток загалом відчуває впевненість у своїх силах, проте може відчувати певні сумніви щодо власних здібностей та можливостей, особливо у сфері, що вимагає підвищеної відповідальності, дисциплінованості та витривалості, якою є військова служба. Представниці жіночої статі з таким рівнем самооцінки частіше реалістично оцінюють власні можливості, однак можуть потребувати додаткової мотиваційної підтримки для ухвалення рішень, пов'язаних із професійним вибором у військовій галузі. Жінки з високим рівнем самооцінки (24 % вибірки) проявляють виражену впевненість у собі, рішучість та схильність до подолання перешкод. Вони, зазвичай, менше піддаються зовнішньому впливу, мають розвинуту здатність до адаптації в нестандартних умовах і конструктивно сприймають виклики, пов'язані з військовою службою. Ця категорія респонденток, імовірно, демонструє найбільш позитивне ставлення до служби в армії та може розглядати військову кар'єру як перспективний напрям професійного зростання.

Жінки з низькою самооцінкою (22 %) частіше негативно ставляться до військової служби, сприймаючи її як надмірно ризиковану, складну або неприйнятну для себе.

Вивчення соціально-психологічних чинників ставлення жінок до військової служби передбачало аналіз мотиваційних аспектів за допомогою методики соціально-психологічних установок у мотиваційній сфері Потьомкіної.

У межах дослідження було проаналізовано вісім основних мотиваційних орієнтацій: на процес, на результат, орієнтація на альтруїзм, орієнтація на егоїзм, орієнтація на працю, орієнтація на свободу, орієнтація на владу та орієнтація на матеріальну винагороду.

Результати дослідження демонструють, що 52 % респонденток мають високий рівень орієнтації на результат, що вказує на їхню спрямованість на досягнення конкретних цілей. Військова служба передбачає систематичне досягнення результатів, виконання чітко окреслених завдань, що робить цю мотиваційну установку визначальною для позитивного ставлення до армії.

Паралельно орієнтація на процес (48 % на середньому рівні та 20 % на високому) показує, що значна частка респонденток фокусується на самому процесі виконання завдань, а не лише на кінцевому результаті. Це може розглядатися як позитивний аспект (готовність до тривалої, системної діяльності), так і чинник, що утруднює адаптацію до військової служби, де кінцевий результат має вирішальне значення.

Аналіз отриманих даних показав, що 32 % респонденток демонструють високий рівень орієнтації на альтруїзм, що свідчить про схильність до допомоги іншим, прагнення підтримувати колективні цінності. Це є важливим фактором у військовій сфері, оскільки служба в армії ґрунтується на командній роботі, взаємопідтримці та готовності до самопожертви. 54 % респонденток показують середній рівень альтруїзму, що відображає помірну соціальну спрямованість.

Проте орієнтація на егоїзм (лише 14 % з високим рівнем, тоді як 36 % виявляють низький рівень) свідчить про те, що більшість респонденток не схильні до пріоритетного відстоювання власних інтересів на шкоду іншим. Низький рівень егоїзму також може вказувати на те, що жінки орієнтовані на кооперацію, що є критично важливим для ефективного функціонування військових підрозділів.

Показник орієнтації на працю сягає високого рівня у 38 % респонденток, а ще 56 % демонструють середній рівень, що свідчить про загальну схильність до систематичної діяльності, що відповідає специфіці військової служби.

Водночас орієнтація на свободу у 28 % жінок має високий рівень, що може конфліктувати з особливостями військової служби, яка передбачає сувору субординацію, виконання наказів і жорсткий регламент; 52 % виявляють середній рівень орієнтації на свободу, що може свідчити про готовність до дотримання правил, але з певною потребою в автономності; 20 % з низьким рівнем орієнтації на свободу можуть демонструвати найвищу адаптивність до вимог військової дисципліни.

Аналіз результатів дослідження показує, що 30 % респонденток мають високий рівень орієнтації на владу, схильність до керівництва, відповідальність за інших, прагнення впливати на процеси. Це може стати вагомим фактором у контексті кар'єрного просування у військовій сфері. Проте 24 % демонструють низьку орієнтацію на владу, що може свідчити про меншу готовність перебирати на себе лідерські функції.

Щодо орієнтації на матеріальну винагороду, то 24 % виявляють високий рівень цього показника, що може вказувати на фінансову мотивацію до роботи, яка є одним із факторів вибору військової кар'єри; 58 % мають середній рівень, що свідчить про певну значущість матеріальної компенсації, але не як основного мотиватора.

Отже, аналіз отриманих результатів дозволяє констатувати, що більшість респонденток виявляють високу орієнтацію на результат, працю та альтруїзм, що є сприятливими чинниками для військової служби. Водночас

вагома частка жінок (28 %) демонструє високу орієнтацію на свободу, що може становити перешкоду для їхньої адаптації до дисципліни в армії.

Вивчення рівня тривожності серед жінок у контексті ставлення до військової служби здійснювалося за допомогою тесту тривожності Спілбергера-Ханіна та виявило, що 50 % респонденток демонструють середній рівень реактивної тривожності, що вказує на їхню здатність пристосовуватися до стресових ситуацій, зберігаючи емоційну збалансованість. Вони можуть виявляти занепокоєння у критичних обставинах, але одночасно здатні контролювати емоційні реакції та ефективно функціонувати в складних умовах; 20 % респонденток продемонстрували низький рівень реактивної тривожності, що свідчить про їхню емоційну стійкість. Вони менш схильні до тривожних станів у відповідь на ситуаційні виклики, краще регулюють свої емоції та швидше адаптуються до стресових умов. Ця група респонденток потенційно здатна успішно функціонувати у військових умовах, оскільки демонструє низький рівень емоційної вразливості.

Аналіз показав, що 52 % респонденток мають середній рівень особистісної тривожності, що є найбільш типовим показником для загальної вибірки. Це свідчить, що ці жінки не схильні до постійного переживання тривожних станів, але в певних ситуаціях можуть відчувати неспокій та емоційне напруження.

Зібрані дані дозволяють зробити висновки щодо взаємозв'язку між рівнем тривожності та загальним ставленням до військової служби. Респондентки з високим рівнем реактивної та особистісної тривожності частіше демонструють негативне або нейтральне ставлення до військової служби через страх невизначеності, труднощі адаптації та емоційну нестабільність. Жінки з низьким рівнем тривожності переважно виявляють позитивне ставлення до військової служби, оскільки впевнені у своїх силах, здатні швидко пристосовуватися до змін та ефективно функціонувати у складних умовах. Вони менш схильні до емоційного вигорання та страхів, що сприяє кращій витривалості та готовності до виконання службових обов'язків.

За гендерним типом встановлено такий розподіл жінок: фемінінних – 48 %, андрогінних – 35 %, маскулінних – 8 %, невизначених преференцій – 9 % досліджуваних. Ставлення жінок до військової служби було більш позитивним у представниць андрогінного та маскулінного типів гендеру. Дослідження ставлення жінок до військової служби проводилося за допомогою авторського опитувальника, який охоплював основні категорії питань:

- підтримка рівноправності жінок у військовій сфері, що віддзеркалює позицію щодо гендерного паритету у військовій службі;
- соціальні та психологічні аспекти військової служби, які оцінюють сприйняття жінками емоційних, міжособистісних і психологічних викликів служби;
- фізичні та професійні випробування, які вказують на оцінку фізичних

та професійних складнощів військової діяльності.

Учасниці дослідження оцінювали кожен аспект за бальною шкалою, а загальний підсумковий показник визначався шляхом додавання результатів трьох категорій. Отримані відомості дали змогу розподілити респонденток на три групи за рівнем загального ставлення до військової служби. Результати засвідчили, що більшість опитаних (60 %) демонструють високий або середній рівень підтримки гендерної рівності у військовій сфері. Одночасно 40 % жінок виявили низький рівень підтримки, що може бути пов'язано з традиційними уявленнями про військову службу як суто чоловічу професію.

Жінки з високим рівнем підтримки рівних прав (35–40 балів) виявляють найбільшу відкритість до військової служби, готовність обстоювати право жінок на кар'єру у військовій сфері та вважають, що суспільство має створювати умови для їхнього залучення на відповідні посади. Особи з низьким рівнем (25 балів) ставляться до цієї можливості більш скептично, вважаючи, що жінки мають обмежені можливості для ефективного виконання військових завдань.

У середньому оцінки за цим критерієм були нижчими, ніж за критерієм гендерної рівності. Лише 28 % респонденток продемонстрували високий рівень готовності до психологічних викликів військової служби, тоді як решта учасниць (72 %) висловили занепокоєння щодо емоційного навантаження, труднощів адаптації та потенційного психологічного стресу.

Високий рівень підтримки соціальних і психологічних аспектів військової служби пов'язаний із впевненістю у власних можливостях, досвідом управління стресовими ситуаціями та адаптацією до складних умов. Жінки з низьким рівнем (22 бали) найчастіше зазначали, що військова служба вимагає надмірних психологічних зусиль і може негативно позначатися на їхньому емоційному стані.

Оцінка критерію фізичних та професійних викликів виявилася найнижчою серед трьох категорій. Лише 24 % респонденток отримали високий бал (28), що свідчить про те, що більшість жінок розглядають фізичні навантаження та професійні виклики у військовій службі як вагому перешкоду.

1. Андрощук А. Р. Особливості реалізації принципу гендерної рівності в збройних силах України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 11. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-08>

2. Алещенко В. Соціально-психологічні аспекти формування іміджу ЗС України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. С. 7–16.

3. Байчук Г. В. Трансформація образу жінки в суспільній свідомості під час війни в Україні. 2025. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/42724/1/1.pdf>

4. Сергієні О. В. Формування адекватної самооцінки в навчально-виховному процесі майбутнього практичного психолога. *Problems of personal self-development improving the system of student education in higher education*. Romania, Baia Mare. С. 21–29.